

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών
Σπουδών Π.Μ.Σ. «ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ
ΔΙΚΑΙΟ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ»
(Economics and Business Law)**

**Παρελθόν και Παρόν της Διεθνούς
Οικονομικής Τάξης**

Δρ Δημήτριος Α. Κούρτης
Επικ. Καθηγητής ΔΔΔ - Νομική Σχολή ΑΠΘ

Ε: kadimitr@law.auth.gr

ΚΕΦΆΛΑΙΟ 1

Ιστορικά Θεμέλια του Διεθνούς Οικονομικού Δικαίου

Η Ελευθερία των Οικονομικών Σχέσεων στο Εθιμικό Δίκαιο

Στο γενικό διεθνές δίκαιο, ελάχιστες αρχές επηρεάζουν άμεσα τις διεθνείς οικονομικές σχέσεις. Βάσει του εθιμικού δικαίου, τα κράτη μπορούν ελεύθερα να καθορίζουν τις οικονομικές τους σχέσεις με άλλες χώρες.

«A State is not bound to continue particular trade relations longer than it sees fit to do so, in the absence of a treaty commitment or other specific legal obligation.»

— Διεθνές Δικαστήριο Δικαιοσύνης, Υπόθεση *Nicaragua* (1986)

Στον σύγχρονο κόσμο, τα περισσότερα κράτη έχουν επιλέξει να περιορίσουν αυτή την ελευθερία υπέρ της φιλελευθεροποίησης του εμπορίου σε παγκόσμιο, περιφερειακό ή διμερές επίπεδο. Το δίκτυο συμφωνιών ελεύθερου εμπορίου αριθμεί σήμερα εκατοντάδες συνθήκες.

Οι Θεωρητικές Βάσεις του Ελεύθερου Εμπορίου

Τα έργα του **Adam Smith** και του **David Hume** έθεσαν τα εννοιολογικά θεμέλια του κινήματος ελεύθερου εμπορίου στα τέλη του 18ου αιώνα. Ο Smith στηρίχθηκε στους μηχανισμούς της αγοράς και στην κατανομή πόρων μέσω του ιδίου συμφέροντος ως κινητήρια δύναμη παραγωγικότητας:

«If a foreign country can supply us with a commodity cheaper than we ourselves can make it, better buy it off with some part of the produce of our own industry, employed in a way in which we have some advantage.»

— Adam Smith, *The Wealth of Nations*

Αργότερα, ο **David Ricardo** και ο **John Stuart Mill** ανέπτυξαν τη θεωρία του «**συγκριτικού πλεονεκτήματος**»: τα κράτη πρέπει να εξειδικεύονται στην εξαγωγή προϊόντων χαμηλού σχετικού κόστους, εισάγοντας αντίστοιχα προϊόντα υψηλότερου κόστους — μεγιστοποιώντας έτσι την ευημερία τους.

Από τον Φιλελευθερισμό στον Προστατευτισμό

Η κλασική περίοδος του οικονομικού φιλελευθερισμού, με κορυφαίο σημείο τη **Συνθήκη Cobden-Chevalier (1860)**, χαρακτηρίστηκε από πίστη στα αμοιβαία οφέλη του ελεύθερου εμπορίου. Ωστόσο, οι ΗΠΑ διατήρησαν μακρά προστατευτική παράδοση, ενώ στα τέλη του 19ου αιώνα ευρωπαϊκά κράτη όπως η Γερμανία, η Γαλλία και η Αυστροουγγαρία στράφηκαν επίσης στον προστατευτισμό.

Με το ξέσπασμα του **Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου**, η φιλελεύθερη προσέγγιση διαλύθηκε. Οι προστατευτικές τάσεις και η αστάθεια νομισμάτων εμπόδισαν την επιστροφή σε μια φιλελεύθερη τάξη στο μεσοπόλεμο.

- ❑ **Ο κανόνας του χρυσού:** Ο σχετικά υψηλός βαθμός ολοκλήρωσης κεφαλαιαγορών πριν τον Α΄ Π.Π. στηριζόταν στον κανόνα του χρυσού — σταθερές ισοτιμίες και ελεύθερη ροή χρήματος μεταξύ συνόρων.

Ελάχιστο Πρότυπο Μεταχείρισης και Δόγμα Calvo

Από τις αρχές του 19ου αιώνα αναδύθηκε η έννοια του **ελάχιστου διεθνούς προτύπου** ως παράμετρος προστασίας αλλοδαπών από το κράτος υποδοχής — απαιτώντας «αξιοπρεπή» και μη αυθαίρετη μεταχείριση. Παραμένει κρίσιμο για τους ξένους επενδυτές, κυρίως στην ερμηνεία ρητρών «δίκαιης και ισότιμης μεταχείρισης».

Ελάχιστο Πρότυπο

Προστασία αλλοδαπών μέσω αστυνομικών εξουσιών, μη αυθαίρετη μεταχείριση, «δίκαιη και ισότιμη μεταχείριση»

Δόγμα Calvo

Εθνική μεταχείριση αλλοδαπών, δικαστική προστασία μόνο από εθνικά δικαστήρια — αναβίωση σε Βενεζουέλα, Εκουαδόρ, Βολιβία

Η Γέννηση του Σύγχρονου Διεθνούς Οικονομικού Δικαίου

Τα περιγράμματα του σύγχρονου διεθνούς οικονομικού δικαίου αναδύθηκαν στο τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η **Διάσκεψη του Bretton Woods (1944)** οδήγησε στην ίδρυση του **ΔΝΤ** και της **Παγκόσμιας Τράπεζας**.

Ο Χάρτης της Αβάνας (1948) για τη δημιουργία Διεθνούς Οργανισμού Εμπορίου (ΙΤΟ) δεν τέθηκε ποτέ σε ισχύ. Ωστόσο, ένα κομβικό στοιχείο του υλοποιήθηκε: η **GATT (1947)**, με στόχο τη φιλελευθεροποίηση του παγκόσμιου εμπορίου μέσω μείωσης δασμών και περιορισμού μη δασμολογικών εμποδίων.

- ❑ **Keynes, White και οι υπόλοιποι σχεδιαστές δεν υποστήριξαν ανεξέλεγκτη ροή κεφαλαίων — ο έλεγχος κίνησης κεφαλαίων θεωρούνταν νόμιμο και μόνιμο εργαλείο κυβερνήσεων.**

ΚΕΦΆΛΑΙΟ 2

Οι Ανησυχίες των Αναπτυσσόμενων Χωρών

Το Αίτημα για «Νέα Διεθνή Οικονομική Τάξη»

Στις δεκαετίες 1960–1970, πολλές αναπτυσσόμενες χώρες, με τη στήριξη αδέσμευτων και κομμουνιστικών κρατών, ζήτησαν μια «Νέα Διεθνή Οικονομική Τάξη» (ΝΙΕΟ). Η ιδέα εστίαζε σε:

- **Εθνική κυριαρχία**
Πλήρης μόνιμη κυριαρχία επί φυσικών πόρων και οικονομικής ζωής
- **Καλύτεροι όροι**
Βελτιωμένες συνθήκες εμπορίου και επενδύσεων για φτωχότερες χώρες, ισότιμος καταμερισμός κερδών
- **Κυρίαρχη ισότητα**
Ισότητα κρατών ανεξαρτήτως οικονομικού και κοινωνικού επιπέδου
- **Δικαίωμα στην ανάπτυξη**
Μορφές αλληλεγγύης πλουσίων κρατών προς αναπτυσσόμενα — χωρίς ποτέ σαφή ορισμό

Ο Χάρτης Οικονομικών Δικαιωμάτων και Υποχρεώσεων των Κρατών

Ο Χάρτης υιοθετήθηκε με το Ψήφισμα 3281 (XXIX) της Γ.Σ. του ΟΗΕ, με τα σημαντικότερα δυτικά κράτη να **ψηφίζουν κατά** (Βέλγιο, Δανία, ΟΔΓ, ΗΒ, ΗΠΑ) ή να **απέχουν** (Γαλλία, Ιαπωνία, Καναδάς κ.ά.).

Το **Άρθρο 2** διακηρύσσει:

«Every State has and shall freely exercise full permanent sovereignty, including possession, use and disposal, over all its wealth, natural resources and economic activities.»

Ο Χάρτης αναγνωρίζει το δικαίωμα ρύθμισης ξένων επενδύσεων, εποπτείας πολυεθνικών, και εθνικοποίησης με «κατάλληλη» (αντί «επαρκή») αποζημίωση — κατεβάζοντας το πρότυπο αποζημίωσης. Ωστόσο, η εξουσία του υπονομεύεται από την απόρριψη πολλών δυτικών κρατών.

Η Στροφή προς τις Ξένες Επενδύσεις

Η αναζήτηση ιδιωτικών ξένων επενδύσεων ως ζωτικού παράγοντα ανάπτυξης, σε συνδυασμό με την κατάρρευση των κομμουνιστικών συστημάτων, **άλλαξε ριζικά τους όρους του διαλόγου** στις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα.

Η λεγόμενη «**Συναίνεση του Monterrey**» (2002) υπογραμμίζει τον ρόλο των ιδιωτικών επενδύσεων:

«Foreign direct investment contributes toward financing sustained economic growth over the long term. It is especially important for its potential to transfer knowledge and technology, create jobs, boost overall productivity, enhance competitiveness and entrepreneurship, and ultimately eradicate poverty.»

Παρά την οπισθοχώρηση της ΝΙΕΟ, η νομιμότητα πολλών αιτημάτων των αναπτυσσόμενων χωρών επηρέασε σημαντικά την εξέλιξη του διεθνούς οικονομικού δικαίου — δασμολογικές προτιμήσεις, μεταφορά τεχνολογίας και χρηματοδοτική βοήθεια αποτελούν πλέον μέρος του συστήματος ΠΟΕ.

ΚΕΦΆΛΑΙΟ 3

Το Σύστημα του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου

Η Μεταρρύθμιση του Γύρου της Ουρουγουάης (1994)

Ο «Γύρος της Ουρουγουάης» οδήγησε στην ίδρυση του ΠΟΕ, στην αναθεωρημένη **GATT 1994** και σε πλήθος νέων συμφωνιών:

GATS

Γενική Συμφωνία για το Εμπόριο Υπηρεσιών

TRIPS

Συμφωνία για τα Δικαιώματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας στο Εμπόριο

DSU

Μνημόνιο Επίλυσης Διαφορών — ανεξάρτητα πάνελ και Εφετειακό Σώμα

Σε ευρεία έννοια, το καθεστώς του ΠΟΕ μπορεί να θεωρηθεί ως το «**συνταγματικό πλαίσιο**» του παγκόσμιου εμπορίου. Ωστόσο, δεν λειτουργεί βάσει θεμελιωδών ατομικών δικαιωμάτων, αλλά ως ένα **λεπτά ρυθμισμένο σύστημα αρχών και εξαιρέσεων**.

ΚΕΦΆΛΑΙΟ 4

Περιφερειακή Ολοκλήρωση Αγορών

Ζώνες Ελεύθερου Εμπορίου, Τελωνειακές Ενώσεις και Οικονομικές Κοινότητες

Υπό την ομπρέλα της GATT και του ΠΟΕ, η περιφερειακή ολοκλήρωση ανθεί σε πολλαπλά επίπεδα:

Ζώνες Ελεύθερου Εμπορίου

Κατάργηση εσωτερικών δασμών
(π.χ. NAFTA → USMCA)

Τελωνειακές Ενώσεις

Κοινοί εξωτερικοί δασμοί (π.χ.
MERCOSUR, SACU)

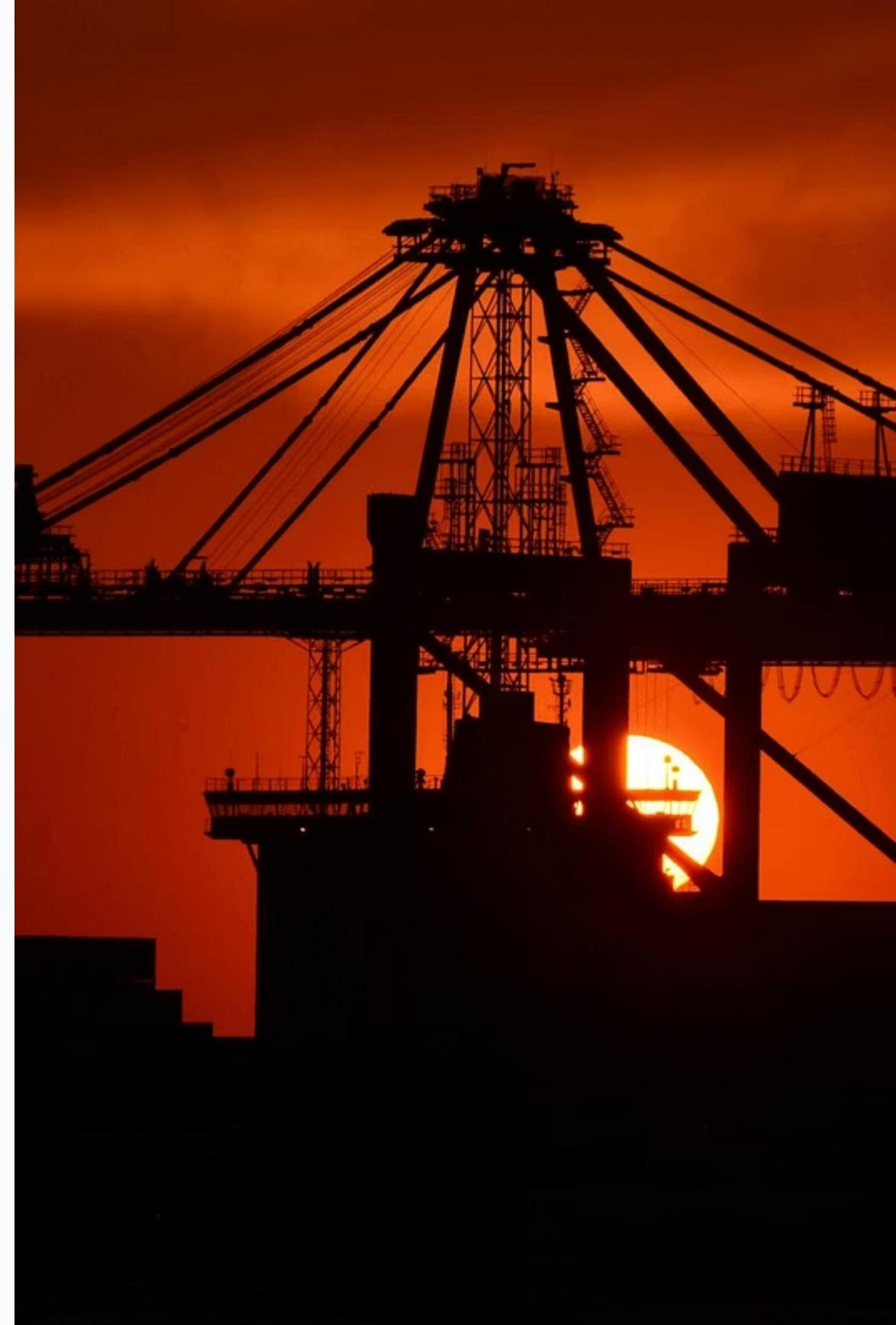
Οικονομικές Κοινότητες

Εντατική ολοκλήρωση — ελεύθερη
κυκλοφορία εργαζομένων, κοινοί
κανόνες ανταγωνισμού (π.χ. ΕΕ)

Νέες «μεγα-περιφερειακές» συμφωνίες όπως η **CETA**, η **CPTPP** και η **RCEP** συμπληρώνουν αλλά και διαβρώνουν τους κανόνες του ΠΟΕ — το λεγόμενο φαινόμενο «**spaghetti bowl**» (Bhagwati).

ΚΕΦΆΛΑΙΟ 5

Παγκοσμιοποίηση: Ευκαιρίες, Κίνδυνοι και Ασυμμετρίες

Η Παγκοσμιοποίηση δεν είναι Νέο Φαινόμενο

Η οικονομική παγκοσμιοποίηση ανάγεται στην εποχή των μεγάλων αποικιακών αυτοκρατοριών. Ιδιωτικοί φορείς με ημι-κυρίαρχες εξουσίες — όπως η **British East India Company (1600)**, η **Dutch East India Company (1602)** και η **Hudson's Bay Company (1670)** — ήταν κινητήριες δυνάμεις.

Η ολοκλήρωση κεφαλαιαγορών είχε φτάσει σε πολύ υψηλό επίπεδο πριν τον Α΄ Π.Π. — επίπεδο που ανακτήθηκε μόλις δεκαετίες αργότερα. Πολλά βιομηχανικά κράτη εξακολουθούν να περιορίζουν ζηλότυπα την πρόσβαση ξένων εργαζομένων στις αγορές εργασίας τους.

- ❑ Ο Γάλλος οικονομολόγος **Frédéric Bastiat** (1801–1850) διατύπωσε τη διάσημη φράση: «*Where goods do not cross borders, soldiers will.*»

Ασυμμετρίες και Κριτική της Παγκοσμιοποίησης

Για πολλές φτωχές χώρες, τα οφέλη ευημερίας δεν υλοποιήθηκαν όπως αναμενόταν. Υπάρχουν τεράστιες ανισορροπίες μεταξύ περιφερειών ως προς το μερίδιο στο διεθνές εμπόριο και τις ροές επενδύσεων. Οι ΗΠΑ, η Κίνα, η ΕΕ, η Ιαπωνία και το ΗΒ παραμένουν οι κυρίαρχοι δρώντες.

Ωστόσο, πολλές από αυτές τις ασυμμετρίες **προϋπήρχαν** της οικονομικής παγκοσμιοποίησης. Οι αιτίες ανεπαρκών κερδών ευημερίας βρίσκονται συχνά στην εσωτερική πολιτική, νομική και οικονομική τάξη και στις θεσμικές αδυναμίες των αναπτυσσόμενων χωρών.

Τόσο σημαντικότερη είναι η συμβολή του διεθνούς οικονομικού δικαίου στο **κράτος δικαίου** — η απαγόρευση διαφθοράς, η προστασία επενδύσεων, η δέουσα διαδικασία και η αρχή της αναλογικότητας ωφελούν όχι μόνο ξένους δρώντες αλλά και τους ίδιους τους πολίτες.

Η «Συναίνεση της Ουάσιγκτον» και η Κριτική της

Ο όρος, που επινοήθηκε από τον οικονομολόγο **John Williamson**, αναφέρεται σε αναπτυξιακή στρατηγική της Παγκόσμιας Τράπεζας, του ΔΝΤ και του Υπ. Οικονομικών ΗΠΑ για τις χώρες της Λατινικής Αμερικής. Περιλαμβάνει **10 συστάσεις**:

01

Δημοσιονομική πειθαρχία

02

Ανακατεύθυνση δαπανών σε υγεία, παιδεία, υποδομές

03

Φορολογική μεταρρύθμιση

04

Επιτόκια καθοριζόμενα από την αγορά

05

Ανταγωνιστικές συναλλαγματικές ισοτιμίες

06

Φιλελευθεροποίηση εμπορίου και ΑΞΕ

07

Ιδιωτικοποίηση, απορρύθμιση, προστασία ιδιοκτησίας

Η «Συναίνεση» κατηγορήθηκε ως «νεοφιλελεύθερη» πολιτική. Ωστόσο, το αντίθετο μοντέλο — προστατευτισμός, βαριοί περιορισμοί ΑΞΕ και νομική αστάθεια — δύσκολα βελτίωσε τις συνθήκες διαβίωσης.

Η Κινεζική Πρωτοβουλία «Δρόμος και Ζώνη» και Νέες Εξαρτήσεις

Νέες οικονομικές εξαρτήσεις αλλάζουν τις ισορροπίες μεταξύ μεγάλων δυνάμεων. Η κινεζική «**Belt and Road Initiative**» επιδιώκει αύξηση της οικονομικής και πολιτικής επιρροής μέσω επενδύσεων σε μεγάλες υποδομές — λιμάνια, αεροδρόμια, φράγματα, δρόμους — σε δεκάδες χώρες.

\$170B

Κινεζικά δάνεια

Συνολικό ύψος δανείων την τελευταία δεκαετία

40

Χώρες σε κίνδυνο

Χαμηλού/μεσαίου εισοδήματος χώρες με χρέος >10% ΑΕΠ προς Κίνα

Η Κίνα έχει γίνει σημαντικός ανταγωνιστής του ΔΝΤ και των δυτικών αναπτυξιακών βοθηιών — χωρίς τους κοινωνικούς και θεσμικούς όρους που αυτά συνήθως θέτουν. Η ισχυρή ολοκλήρωση κεφαλαιαγορών ενέχει κινδύνους «μετάδοσης», όπως αποδείχθηκε στις χρηματοπιστωτικές κρίσεις 2007–2009 και στην κρίση της Credit Suisse (2023).